

Thực thi Hiệp định DEFA: Từ đàm phán đến hành động

14:36 11/08/2025

Theo Cục Thương mại điện tử và Kinh tế số, Hiệp định khung ASEAN về Kinh tế số (DEFA) vừa kết thúc vòng đàm phán thứ 13 tại Hà Nội, Việt Nam. Đây là thời điểm thích hợp để các quốc gia thành viên ASEAN chủ động chuẩn bị cho giai đoạn triển khai Hiệp định trong thời gian sắp tới.

Thực tiễn cho thấy, nếu giai đoạn thực thi không được chú trọng, các cam kết trong Hiệp định có nguy cơ không phát huy được hiệu quả như kỳ vọng. Ví dụ điển hình là các ưu đãi tiếp cận thị trường như ưu đãi thuế quan có thể bị bỏ ngỏ và các cải cách cần thiết trong nước để đáp ứng cam kết quốc tế có thể bị trì hoãn hoặc được thực hiện nửa vời.

Tầm quan trọng của cơ chế thực thi

Đối với các hiệp định thương mại tự do (FTA), việc thiết lập cơ chế thực thi hiệu quả là yếu tố then chốt để đảm bảo các cam kết được thực hiện nghiêm túc. Những cơ chế này thường bao gồm:

Cơ chế giám sát: Thành lập các ủy ban liên chính phủ hoặc nhóm công tác nhằm theo dõi tiến độ triển khai, xử lý các vấn đề kỹ thuật phát sinh.

Thúc đẩy hợp tác giữa các cơ quan quản lý: Thông qua các chương riêng về minh bạch hóa, hợp tác giữa cơ quan quản lý và cơ chế giải quyết tranh chấp.

Tăng cường vai trò của khu vực tư nhân và xã hội dân sự: Đây là yếu tố cần được tăng cường, mở rộng.

Ảnh minh họa (nguồn: Internet)

Bài học từ các mô hình quốc tế

Liên minh Châu Âu (EU) là ví dụ điển hình về việc xây dựng thành công một thị trường chung nhờ vào hệ thống pháp lý đồng bộ, minh bạch. Đặc biệt, Tòa án Công lý Châu Âu đã đóng vai trò thúc đẩy hội nhập sâu rộng thông qua các án lệ có tính ràng buộc.

Tại Bắc Mỹ, Hiệp định Mỹ-Mexico-Canada (USMCA) đã tạo điều kiện hình thành các chuỗi sản xuất tích hợp xuyên biên giới trong nhiều ngành công nghiệp chủ chốt. Cơ chế pháp lý hiệu quả, đặc biệt là các quy trình giải quyết tranh chấp rõ ràng, đã góp phần bảo đảm thực thi Hiệp định một cách thực chất.

Nhìn chung, không chỉ yếu tố địa lý mà mức độ đồng thuận chính trị và tham vọng chung của các bên đóng vai trò then chốt trong việc triển khai thành công các hiệp định thương mại tự do.

Vai trò của khu vực tư nhân

Tại các nền kinh tế phát triển, việc triển khai các FTA thường nhận được sự hỗ trợ tích cực từ các hiệp hội doanh nghiệp và tổ chức công – tư. Những tổ chức này không chỉ đóng vai trò kết nối mà còn hỗ trợ doanh nghiệp thông qua tư vấn, truyền thông và phổ biến thông tin về hiệp định.

Nghiên cứu cho thấy các “công ty xuất khẩu lớn” thường tận dụng tốt hơn các ưu đãi thuế quan, trong khi các doanh nghiệp vừa và nhỏ (SMEs) lại gặp khó

khẩn trong việc tiếp cận do hạn chế về nguồn lực và năng lực tuân thủ. Điều này đòi hỏi các quốc gia cần thiết kế các chương trình hỗ trợ cụ thể cho SMEs, đồng thời xây dựng các cơ chế hợp tác công – tư ngay từ giai đoạn đàm phán, thay vì chờ đến khi hiệp định được ký kết.

Cơ chế giải quyết tranh chấp: còn nhiều khoảng trống

Cơ chế giải quyết tranh chấp trong các Hiệp định thương mại truyền thống như USMCA hay Mercosur đã được sử dụng để giải quyết các tranh chấp thương mại như chống bán phá giá. Tuy nhiên, chúng vẫn chưa thực sự hiệu quả trong việc xử lý các trường hợp vi phạm cam kết rộng hơn.

Hiện nay, một số hiệp định thương mại đã mở rộng cơ chế này sang các lĩnh vực phi truyền thống như lao động – ví dụ như Hiệp định Thương mại số EU – Hàn Quốc. Trong bối cảnh hệ thống giải quyết tranh chấp của WTO gặp nhiều khó khăn và “biện pháp gia tăng thuế quan của một số nền kinh tế” hiện nay, các quốc gia có xu hướng tìm kiếm các cơ chế pháp lý mạnh mẽ và khả thi hơn trong các FTA mới.

Tuy nhiên, với các hiệp định thương mại số, cơ chế giải quyết tranh chấp lại ít được áp dụng do các yếu tố nhạy cảm như bảo mật quốc gia và sự khác biệt trong quy định giữa các nước. Một số hiệp định chỉ áp dụng cơ chế giải quyết tranh chấp cho một số điều khoản nhất định, rất ít hiệp định thương mại số có cơ chế giải quyết tranh chấp toàn diện.

Lợi thế của DEFA

DEFA có hai điều kiện nền tảng thuận lợi cho việc triển khai:

Vị trí địa lý gần gũi và sự tương đồng trong triết lý quản lý giữa các quốc gia ASEAN tạo điều kiện thuận lợi cho việc điều phối và hợp tác khu vực, ngay cả trong lĩnh vực thương mại số tương chừng như “không biên giới”.

DEFA là Hiệp định khung, nhưng được xây dựng dựa trên truyền thống hội nhập kinh tế khu vực từng bước của ASEAN và bao phủ gần như toàn bộ các lĩnh vực của nền kinh tế hiện đại.

Làm sao để DEFA vận hành hiệu quả?

Theo các chuyên gia của Diễn đàn kinh tế thế giới, kinh nghiệm hợp tác thành công trong quá khứ là nền tảng để tiếp tục hợp tác hiệu quả trong tương lai. Tuy nhiên, để tận dụng được điều này, các nhà đàm phán cần đưa vào nội dung hiệp định những cơ chế triển khai thực chất và bền vững.

Một số gợi ý bao gồm:

Thành lập các ủy ban chuyên trách và nhóm công tác liên ngành giữa các cơ quan quản lý, với nhiệm vụ rõ ràng trong các lĩnh vực như cạnh tranh, bảo vệ dữ liệu, hải quan, tài chính,...

Thiết lập cơ chế hỗ trợ kỹ thuật và tài chính dành cho các quốc gia ASEAN còn hạn chế về năng lực thực thi, tương tự như mô hình Quỹ Hỗ trợ thực thi của Hiệp định Tạo thuận lợi Thương mại của WTO.

Tăng cường tham vấn khu vực tư nhân nhằm xây dựng các cơ chế triển khai gắn với thực tiễn và nhu cầu doanh nghiệp.

Triển khai hiệu quả DEFA không chỉ là vấn đề kỹ thuật, mà còn đòi hỏi sự phối hợp đồng bộ giữa các quốc gia thành viên, khu vực tư nhân và xã hội dân sự. Thiết kế thủ tục rõ ràng, cam kết chính trị, hợp tác khu vực tư và khả năng giải quyết tranh chấp hiệu quả sẽ là chìa khóa để hiệp định này thực sự mang lại giá trị cho nền kinh tế số khu vực ASEAN.

Năm 2023, Hội nghị Cấp cao ASEAN 43 và các Cấp cao liên quan đã chính thức tuyên bố khởi động đàm phán Hiệp định khung ASEAN về Kinh tế số (DEFA). Đến nay, quá trình đàm phán đã đi qua 13 phiên và đang hướng tới mục tiêu kết thúc trong năm nay. Là hiệp định khu vực độc lập đầu tiên trong lĩnh vực kinh tế số, đóng vai trò là một văn kiện toàn diện tổng hợp các kế hoạch hành động liên quan đến chuyển đổi số và kinh tế số thành một chiến lược toàn diện duy nhất, Hiệp định DEFA được kỳ vọng sẽ thiết lập một nền tảng vững chắc để đưa ASEAN trở thành khu vực có nền kinh tế số hàng đầu.

Minh Anh (t/h)